

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ТА МОРАЛІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Актуальність взаємодії права і моралі, як ціннісних регуляторів суспільних відносин, складно переоцінити, оскільки загальновідомим є факт їх тісної соціальної та функціональної взаємодії. У той же час, усунення небажаних колізій та протиріч між правом і мораллю, досягнення найбільш глибокої та гнучкої взаємодії між ними до сих пір не вирішено. Метою цієї статті є аналіз та розкриття аспектів взаємодії права і моралі у соціальному регулюванні.

Проблему співвідношення таких соціальних регуляторів як право і мораль зустрічаємо в працях представників Стародавньої Греції: Гомера, Солона, Піфагора, Геракліта, Протагора, Платона, Арістотеля. У своїх поемах, діалогах, трактатах вище зазначені філософи обґрунтовували своє розуміння права, справедливості, рівності, зокрема в управлінні державою. Такі вчені як І. Ільїн [1], П. Новгородцев [2], В. Соловйов [3] розглядають право як мінімальну дефініцію моральності, іншими словами — юридично оформлену мораль, як «примусову вимогу здійснення мінімального добра та порядку, що не допустить відомого прояву зла» [3]. С. Алексєєв [4], О. Лукашова [5], В. Нерсєсянц [6], Ю. Агешин [7], навпаки, вважають, що право виступає лише засобом реалізації морально-гуманістичних ідеалів суспільства.

Право — це загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки, що встановлюється чи санкціонується державою з метою регулювання найважливіших для суспільства відносин, шляхом визначення точного змісту прав та обов'язків суб'єктів і можливістю застосування відповідальності за їх невиконання або порушення.

Мораль — це погляди, уявлення і правила, що виникають як безпосереднє відображення умов суспільного життя у свідомості людей у вигляді категорій справедливості і несправедливості, добра і зла, честі, гідності, совісті, обов'язку та ін. [8, с. 303].

На думку О. Лукашової, спільність права і моралі витікає з природи регульованих ними суспільних відносин і їхньої структурної характеристики [5, с. 3].

Так само вважає і Ю. Агешин: «право й мораль — це доповнюючий один одного засіб соціального регулювання, у процесі якого виникає якісно нове явище — морально-правовий вплив. Право й мораль як складові частини цього явища не розчиняються в ньому й, не втрачаючи своїх індивідуальних властивостей, у сукупності утворюють соціальну цілісність, що реально існує й активно впливає на суспільну практику» [7, с. 74]. Однак, на нашу думку, понятійне співвідношення між правом і мораллю має більш складний вираз. Ми погоджуємося із думкою М. Матузова, який вважає, що «крім моментів, що визначають єдність права й моралі, дане співвідношення містить також ряд інших компонентів, таких як відмінність між правом і мораллю, їхньою взаємодією, а також надзвичайно істотний аспект — їх протиріччя» [9, с. 37].

Взаємодія права і моралі у суспільстві — це складний, багатогранний процес. Активно впливаючи на мораль, право сприяє більш глибокому вкоріненню норм моралі у суспільстві, в той же час воно під впливом морального фактора постійно збагачується: зростає роль права як соціального регулятора суспільних відносин. Право і мораль — засоби соціального нормативного регулювання, що взаємодоповнюють один одного. Їх взаємодія носить конструктивний характер. У реальній дійсності право і мораль функціонують у єдності, переплітаючись між собою, доповнюючи одне одного. Таким чином, право і мораль, взаємодіючи між собою, постійно розвивають норми моралі та права.

Найбільш характерною рисою взаємодії права і моралі є їх зближення, взаємопроникнення, посилення їх впливу на суспільство. У процесі регулювання суспільних відносин виникає морально-правовий вплив. Право і мораль, як складові частини цього явища, не втрачаючи своїх індивідуальних якостей, у сукупності створюють соціальну цінність, що реально існує та активно впливає на життя [8, с. 304].

Визначимо відмінності права і моралі.

Зміст норм права характеризується визначеністю, конкретністю. В них передбачені права і обов'язки сторін, риси взаємовідносин. Моральні вимоги відрізняються більш широким змістом. Наприклад, мораль засуджує всі види обману, право ж — окремі види обману.

Відмінність норм права і моралі виявляється також і в характері гарантій здійснення цих норм. Вимоги норм права і норм моралі виконуються більшістю наших громадян добровільно в силу розуміння обов'язку. Норми моралі реалізуються в силу звички, внутрішнього спонукання. Внутрішньою гарантією моралі є совість людини, а зовнішньою — сила суспільної думки. Право ж спирається на власний моральний авторитет, а як специфічна гарантія втілення його норм виступає авторитет і примусова влада держави.

Право і мораль спираються на заходи примусу, але їх характер і спосіб здійснення різний. У сфері моралі примус виступає у формі суспільної думки, рішення колективу. Громадськість у разі здійснення людиною аморального вчинку визначає міру осуду, відповідного морального впливу. Моральні норми заздалегідь не регламентують конкретні форми і заходи примусу. Це може бути попередження, осуд. У випадку ж здійснення правопорушення відповідні державні органи повинні вжити заходи, передбачені законодавством.

Відмінність між нормами права і моралі виявляється і в оцінці мотивів поведінки людини. Право передбачає необхідність, всебічної оцінки поведінки людини, але з правової точки зору немає різниці, якими мотивами керувалась людина в конкретному випадку, якщо її поведінка за своїми результатами є правомірною, законною. З моральної точки зору важливо виявити мотиви, стимули людини у виборі певного варіанту поведінки, яка зовнішньо є правомірною [8, с. 305].

Відмінності між правом і мораллю викликаються складністю й суперечливістю самого життя, нескінченною розмаїтістю виникаючих у ній ситуацій, появою нових тенденцій у суспільному розвитку, неоднаковим рівнем моральної й правової свідомості людей, мінливістю соціальних умов.

За допомогою норм права держава утверджує прогресивні норми моралі, які у свою чергу сприяють зміцненню морального авторитету права. Дотримання норм права входить у зміст морального обов'язку громадян у суспільстві. З розвитком моральної і правової свідомості підвищується авторитет права, вдосконалюються як норми моралі, так і норми права [8, с. 305].

Єдність соціальної сутності і змісту принципів права і моральних переконань веде до створення єдиної для всього суспільства моральної основи реалізації закону. При цьому зміцнення законності і правопорядку — моральний обов'язок кожного члена суспільства, громадських організацій і держави в цілому [8, с. 306].

Закономірність розвитку права і моральності полягає в тому, що на основі єдності правових вимог і моральних переконань усього суспільства постійно відбувається зближення цих важливих видів соціальних норм [8, с. 306].

Зближення права і моралі виражається у поєднанні методів впливу правових і моральних норм на стосунки людей у суспільстві. Зростання ролі переконання і виховання веде до того, що звужується сфера кримінального покарання [8, с. 307].

Зближення права і моралі на сучасному етапі не означає послаблення примусово-обов'язкового аспекту дії правових норм. Правові норми обов'язкові для всіх, незалежно від моральних переконань кожної окремої людини. В громадянському суспільстві є моральним виконувати норми права, а їх невиконання є аморальним. Якщо таких переконань недостатньо для забезпечення дотримання закону, то державні органи зобов'язані вжити заходи щодо тих, хто порушує норми права.

Отже, в демократичному суспільстві мораль є опорою права на етапах його прийняття, функціонування, реалізації та захисту з боку держави. Рівень моральності права визначає рівень справедливості суспільства.

Визначення моралі як опори права неминуче призводить до висновку про необхідність підвищення моральної обумовленості правових норм, зняття тієї суперечності між правовими й моральними вимогами, яка часом спостерігається в реальному житті [8, с. 307].

Зробимо висновок з вище сказаного. Мораль і право є основними способами регуляції й нормування поведінки людини і взаємно доповнюють одне одного, що і дає підстави в певних межах

говорити про них як про деяку єдність, тобто морально-правову культуру. Основна ж відмінність і розмежування між мораллю і правом полягає насамперед у тому, що моральна регуляція здійснюється виключно на основі різноманітних аспектів моральної свідомості, яка виступає, так би мовити, своїм власним гарантом, тоді як правова регуляція не зумовлюється виключно правосвідомістю, а має своїм джерелом і гарантом такий потужний соціальний інститут, як держава. Звідси впливає і певна відмінність в стимулах, які задають і підкріплюють прагнення людини щодо дотримання моральних та правових норм.

Використана література:

1. *Ильин И. А.* О сущности правосознания / И. А. Ильин // Собрание сочинений: в 10 т. — Т. 4. — М.: Русская книга, 1994. — 498 с.
2. *Новгородцев П. И.* Историческая школа юристов, ее происхождение и судьба / П. И. Новгородцев. — М.: Унив.тип., 1896. — 234 с.
3. *Соловьев В. С.* Оправдание добра. Нравственная философия / В. С. Соловьев // Собрание сочинений: в 2 т. — Т. 1. — М.: Мысль, 1988. — 479 с.
4. *Алексеев С. С.* Теория права / С. С. Алексеев. — М.: Изд-во БЕК, 1995. — 320с.
5. *Лукашева Е. А.* Право, мораль, личность / Е. А. Лукашова; [отв. ред. В. М. Чхиквадзе]. — М.: Наука, 1986. — 263 с.
6. *Нерсесянц В. С.* Общая теория права и государства / В. С. Нерсесянц. — М.: НОРМА, 2004. — 522 с.
7. *Агешин Ю. А.* Политика, мораль, право / Ю. А. Агешин. — М.: Юрид. лит., 1982. — 160 с.
8. *Кельман М. С., Мурашин О. Г.* Загальна теорія держави та права: [підручник] / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. — К.: Кондор, 2005. — 609 с.
9. *Матузов Н. И.* Социалистическое право и коммунистическая мораль в их взаимодействии / Н. И. Матузов. — Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1969. — 90 с.

Грабова О. В. Деякі аспекти співвідношення права та моралі на сучасному етапі.

У статті розкривається проблема права та моралі на сучасному етапі. Розглядається одна з актуальних проблем у сучасній правосвідомості: взаємодія права й моралі, як ціннісних регуляторів суспільних відносин. Аналіз проблеми здійснюється у контексті загальнонаукових принципів: єдності, відмінності, взаємодії, протиріччя.

Ключові слова: право, мораль, суспільні відносини.

Грабова А. В. Некоторые аспекты соотношения права и морали на современном этапе.

В статье раскрывается проблема права и морали на современном этапе. Рассматривается одна из актуальных проблем современного правосознания: взаимодействие права и морали, как ценностных регуляторов общественных отношений. Анализ проблем осуществляется в контексте общенаучных принципов: единства, отличия, взаимодействия, противоречия.

Ключевые слова: право, мораль, общественные отношения.

Grabova O. Some Aspects of the Relationship of Law and Morality at the Present Stage.

One of issues of the day is examined in modern sense of justice interaction of law and morality as valued regulators of public relations. The analysis of problem comes in the context of scientific principles: unity, difference, cooperation, contradiction. It is difficult to over-estimate actuality of interaction between law and moral as the valued regulators of public relations as well-known social and functional cooperation. In the same time task of removal of undesirable collisions and contradictions between law and morality, achievement of the most deep and flexible cooperation between them to this pores not researched yet. The variety of the contradictory going near understanding of law and morality cannot clearly decision them. The aim of the article is to analyze interaction between law and morality in the social adjusting. The purpose of sex is in the exposure of similarity and difference of law and morality. A research theme is on crossing of ethics, philosophical and legal, philosophical and political, legal, psychological and pedagogical issues. Cooperation of law and morality in society is difficult, many-sided process. Actively influencing onto morality, law assists the deeper taking root of moral norms in society. At the same time it is under act of moral factor is constantly enriched: norms of right, their level, their role grows as a social regulator of public relations. A law and morality are facilities of the social normative adjusting, that complement

each other. Their cooperation carries structural character. In the real reality law and morality functioning in unity, intertwining and complementing each other. The most personal touch of cooperation of law and morality is their convergence, interpenetration, strengthening of their influence onto society. In the process of the public adjusting there is moral legal influence. Law and moral, as component parts of this phenomenon, not losing the individual qualities, in total create a social value that really exists and actively influences life. Differences between law and morality are caused by complication and contradiction of life, by the endless variety of rising up, appearance of new tendencies in community development, different level of moral and legal consciousness of people, changeability of social terms. As a conclusion morality and law are the basic methods of adjusting and setting of behavior norms of individual. It mutually complements each other and gives grounds for talk about them as about some unity in certain limits, idies of moral legal culture. A basic difference and differentiation between a morality and law consist of moral adjusting, which comes true exceptionally on the basis of various aspects of moral consciousness that comes forward, so to say, by the own guarantor, while the legal adjusting is not predetermined exceptionally by sense of justice, but has the source and guarantor such powerful social institute, as the state.

Key words: law, morality, social relations.